

Je li sveti zvuk sve tiši?

Vesna Vančik

Kada se uđe u praznu crkvu, prijeđe preko praga svečanog portala, dočekuje nas negdje u dubini lađe crvenkasti žižak »vječnog svjetla« i – tišina. Vidljivi simbol Prisutnosti i nevidljiva čudesna »tvar« one tišine iz koje se rađa riječ, zvuk, glazba. To mjesto, dakako, nije mjesto svakodnevice. Prelaskom praga ulazi se u prostor više razine, u kojemu se prepoznajemo iznutra, u svojem sjaju i svojoj pripadnosti Svjetlosti. Tome i služi kult, liturgija, uz prastaro naslijeđe predaka, svetu gestu, korak, miris tamjana – uz umjetnost, glazbu.

Ovih nekoliko redaka neka bude uvodni akord, rekli bismo mi glazbenici. Stvaranje određene atmosfere za razmišljanje. O čemu?

Želim se osvrnuti na jedan aspekt crkvenog, liturgijskog rituala, koji provocira ozbiljne kritike, dapače, koji kod ne tako malog broja vjernika, a posebno kod glazbenika, kao nositelja i čuvara kulturnih pa tako i duhovnih vrijednosti, izaziva žestoku odbojnost. Kako artikulirati tu odbojnost pomiješanu s osjećajem nemoći da se nešto promijeni, da se uopće shvati u čemu je problem i nesporazum? Upravo činjenica da postoje mnogi istomišljenici, od mladih do starijih, koji se u

Već dugo vremena kod nas je Crkva izložena nevjerojatnoj agresiji profane banalne glazbe, takozvane glazbene pop kulture, kao i posve stranim glazbenim iskustvima koja ovdje nisu autohtona, ali su zauzela mjesto koje je stoljećima pripadalo svetoj glazbi, naime onoj u liturgiji kršćanske tradicije europskih prostora. Svjedočimo i jednoj kontaminaciji, posebno neukusnom hibridu koji s nepodnošljivom lakoćom izobličuje stare respnzorije, spoju svećeničkog gregorijanskog pjevanja s trendovskom, zabavnom plitko-sentimentalnom melodijom banalnih harmonija na koju se npr. pjevaju čak i riječi psalama.

potpunosti slažu sa stavom koji slijedi, osnažila je poriv da barem potaknem na razmišljanje i možebitnu raspravu. O kakvoj je odbojnosti i kojem fenomenu riječ?

Radi se o **liturgijskoj glazbi**. Naime već dugo vremena kod nas je Crkva izložena nevjerojatnoj agresiji profane banalne glazbe, takozvane

glazbene pop kulture, kao i posve stranim glazbenim iskustvima koja ovdje nisu autohtona, ali su zauzela mjesto koje je stoljećima pripadalo *svetoj glazbi*, naime onoj u liturgiji kršćanske tradicije europskih prostora. Svjedočimo i jednoj kontaminaciji, posebno neukusnom *hibridu koji s nepodnošljivom lakoćom izobličuje stare respnzorije*,

.....
Musica ecclesiastica, musica sacra, ta golema i sjajna duhovna i umjetnička baština Zapada u vrlo kratkom vremenu radikalno je potisnuta gotovo do zaborava. Opći duh takozvane »demokratizacije« i »tolerancije« koji ruši izvorni slijed duhovne hijerarhije od svetog prema profanom, izjednačuje vrijedno i nevrijedno, uzvišeno i površno, lijepo i ružno, dobro i loše na svim područjima ljudskoga života, uvelike je zarazio i glazbu u Crkvi.

spoju svećeničkog gregorijanskog pjevanja s *trendovskom*, zabavnom plitko-sentimentalnom melodijom banalnih harmonija na koju se npr. pjevaju čak i riječi psalama. *O tempora, o mores*, rekli bi stari.

Musica ecclesiastica, musica sacra, ta golema i sjajna duhovna i umjetnička baština Zapada u vrlo kratkom vremenu **radikalno** je potisnuta gotovo do zaborava. Opći duh takozvane »demokratizacije« i »tolerancije« koji ruši izvorni slijed duhovne hijerarhije od svetog prema profanom, izjednačuje vrijedno i nevrijedno, uzvišeno

i površno, lijepo i ružno, dobro i loše na svim područjima ljudskoga života, uvelike je zarazio i glazbu u Crkvi.

Danas je toliko loše glazbe u Crkvi! U mnogim, premnogim našim crkvama. Ne zato što je nova, nego zato što je loša i neprikladna, što silno želi biti popularna, oponašati takozvanu estradu i malo je onih koji javno dižu svoj glas protiv te pojave. Želim vjerovati da se radi o neznanju, o neupućenosti. Znam i da je jedan od glavnih razloga kojim se pokušava opravdati stav izbora onog *popularnog* nastojanja da se pridobiju mladi ljudi. Treba im se *umiliti*, kako bi se približili Crkvi. Na hod prema Duhu treba namamiti svjetovnim, svakodnevnim privlačnostima, jer to je jedino djelotvorno. Tako se čini. Kao da Duh ne puše kuda hoće! Sakralno treba mijenjati vanjski život, a ne obratno. Liturgija je nadilaženje profanog svijeta, kako bi se njezinom moći profani svijet sakralizirao, kako bi se stupilo na višu razinu duhovnosti, postojanja. Čini mi se da je to bit iz koje bi trebao proizlaziti i odnos prema glazbi s njezinom golemom moći preobrazbe, posebno kada je vezana uza sveti čin. Svako uzmicanje, povlačenje, degradira istinsku duhovnost i njezin hod prema Neizrecivom.

Za razliku od one duhovne glazbe (tako je ne baš sretno nazvana), koja se može izvoditi u izvanliturgijsko vrijeme i dopušta *lakši*, a time mislim površniji stil (npr. šansone duhovnog sadržaja), prikladne za ležerniju prigodu, liturgijska glazba mora se **pomno birati**. I tu smo na tragu svete glazbe, dakle i na tragu **baštine** koju svakako treba sačuvati. Tu je koral, gregorijansko pjevanje, polifonija, europska glazbena riznica u kojoj je od Vekeneginog *Evandelistara*, genealogije i navještaja iz doba narodnih vladara pa nadalje i hrvatski doprinos. Tu je i hrvatski pučki duhovni glazbeni opus, glagoljaško pjevanje, ta sasvim iznimna europska

glazbena »egzotika«. Takozvane mise za mlade gotovo u potpunosti zanemaruju tu baštinu. Sada već imamo više mladih naraštaja koji su s njom u vrlo slabom ili nikakvom dodiru. Želim posebno apostrofirati akademsku mladež, **buduću duhovnu i intelektualnu elitu našega naroda**. Trebalo bi ih i na tom planu **educirati** i uputiti u tu veliku temu, ne samo verbalno, nego i glazbenom praksom, a ne ih formirati gotovo isključivo na (koliko god to oni doživljavali kao moderno, popularno i samo po sebi razumljivo) njima dopadljivom, kičastom i banalnom, bez znanja o mogućim drugačijim dubljim estetskim iskustvima koja su i izvanredni posrednici dubljih duhovnih doživljaja. Mnogi od mladih, dakako, nisu upoznati sa sadržajem tradicije. Danas, npr. mnogo njih uči latinski, ali ne poznaje latinski tekst mise (dok generacija prije njih nije učila latinski ili vrlo malo, stjecajem vladajućih političkih i ideoloških okolnosti, ali je taj tekst poznavala), pa tako nemaju pravi pristup velikom dijelu umjetničke baštine. U tu baštinu treba ih **uvesti**, na nju **upozoriti, educirati ih**, a onda na njoj graditi nove *vrijednosti* postupnim metamorfozama, pozornim izborima, a ne naglim obračunom s prošlim kao konzervativnim i nečim što više ne može uspostaviti dijalog s današnjim. Svjetovna glazba utjecala je i tijekom povijesti na duhovnu, ali je taj utjecaj bio vrlo pažljivo nadziran, dajući vremena za odvijanje alkemijskih glazbenih procesa kojima se zvuk transformirao u zvučnu koincidenciju s duhovnim sadržajem rituala.

Doduše, u mnogim crkvama služi se, uglavnom u samo jednom terminu, i misa pjevana na *tradicionalan* način. U tekstu na internetu oglašuje se, da se na takvoj misi pjeva liturgijska glazba (što jasno pokazuje da se može pjevati i neliturgijska glazba!?). Primjetno je međutim da na tu misu dolazi većinom

starija vjernička populacija, a i u zboru pretežu stariji pjevači. Postoji i potiče se oštar generacijski raskid! Nedostaje kulturno povezivanje, ulančanost, ako se tako mogu izraziti.

Kada se gradila katedrala u Chartresu i tolike druge, ispitivale su se svete proporcije oblika, djelotvornost simbola svjetlosti, glazbena rezonancija kao emanacija Božanskog itd., a rezultat su prostori i glazba koji zapanje i predstavljaju snažan iskorak u sveto, nagovještaj novog neba i nove zemlje. Danas je situacija često takva da prostor liturgije ima atmosferu konferencijske dvorane, s projektorima i video prezentacijama, a glazba, često s krajnje neugodnim pojačalima, podsjeća vrlo intenzivno na mjesta zabave i robne kuće, dok se prisutnost otajstva pomalo povlači u drugi plan. Tko će zaustaviti taj proces?

Potražimo inspiraciju u prebogatoj europskoj, pa dakle i hrvatskoj baštini! Sačuvajmo baštinjenu glazbeno-duhovnu kulturu. Gustav Mahler je rekao: »Tradicija nije obožavanje pepela, nego očuvanje vatre.« Mi svoju vatru gasimo.

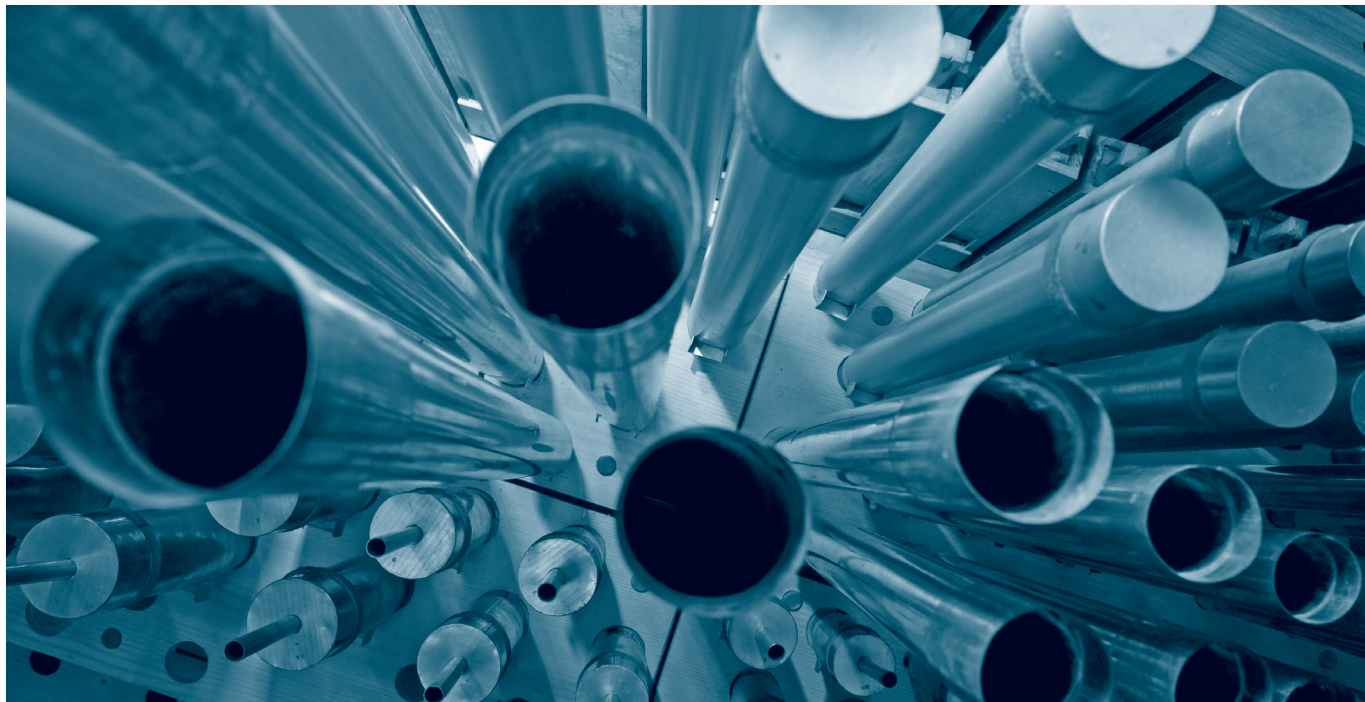
Religiozni ritual nije piknik, pjevanje uz logorsku vatru, sastajalište vesele družine u slobodno vrijeme, zabavan klub ili sentimentalna seansa. To je duboki mistični događaj i zahtijeva napuštanje površine u svim aspektima, kako bi se ozbiljio. On zahtijeva i povremenu kontemplativnu tišinu, koje danas gotovo da i nema. (Podsjećam na fascinaciju sadašnjeg pape Benedikta na Trgu bana Jelačića kada je iznenada zavladała tišina!)

Mladi ljudi traže nova iskustva, ali na putu svoga sazrijevanja trebaju, dakle, traže autoritet (*magistra*) koji će ih uputiti, koji će im ponuditi one vrijednosti o kojima možda još ništa ne znaju, ali bi trebale biti vitalni temelj i polazište njihovih novih iskustava. Podsjećam na unutarnju vezu između kulta i kulture kao stalnog i neiscrpnog izvora oduhovljenja. Mladima se ne treba umiljavati, činiti razne ustupke. Masovnost pošto-poto znade biti vrlo upitna. Religiozni ritual nije piknik, pjevanje uz logorsku vatru, sastajalište vesele družine u slobodno vrijeme, zabavan klub ili sentimentalna seansa. To je duboki mistični događaj i zahtijeva napuštanje površine u svim aspektima, kako bi se ozbiljio. On zahtijeva i povremenu kontemplativnu tišinu, koje danas gotovo da i nema. (Podsjećam na fascinaciju sadašnjeg

pape Benedikta na Trgu bana Jelačića kada je iznenada zavladała tišina!) Ponekad požalim za nekadašnjim tihim misama, u kojima je bilo mjesta i za trenutke meditacije uz svećenički šapat svetoga teksta (pisanog ne običnim, svakodnevnim, nego uzvišenim, hijeratskim jezikom, jer u ritualu ništa ne smije biti »obično«). Glazba je rođena iz svete tišine. Pa ostavimo onda malo prostora i za tu tišinu, za rezonanciju Duha i Riječi u nama.

Tijekom stoljeća sva umjetnost Crkve, pa i glazba, nastojala je pronaći jezik dostojan svetoga mjesta. O brizi za prikladnost glazbe u liturgiji govore brojni crkveni dokumenti i djela cijele plejade velikih glazbenika.

II. vatikanski koncil u svojim je dokumentima bio benevolentan i prema takozvanoj *popularnoj* glazbi. Vrijeme je pokazalo da to nije bilo najsretnije

»Liturgija nije šou, predstava za koju su potrebni genijalni redatelji i talentirani glumci. Liturgija ne živi od simpatičnih iznenađenja, od toga da nekome omili, već od svečanog ponavljanja. Ne treba izražavati aktualnost i prolaznost, već otajstvo Svetoga. Mnogi su mislili i govorili da liturgija mora biti učinjena od cijele zajednice, da bi bila doista njezina. Takav pogled je doveo do mjerenja uspjeha terminima uspješne spektakularne zabave. Na taj način izgubila se liturgijska vlastitost, koja ne proizlazi iz onoga što mi činimo već iz činjenice da se ovdje događa nešto što mi zajedno ne možemo učiniti. U liturgiji djeluje sila, moć koju ni cijela Crkva ne može dati.

rješenje. U ostalim europskim zemljama čini se, ipak, da je očuvanje tradicije mnogo izraženije, osvještenije. U najmanju ruku postoji zdravija ravnoteža između *starog* i *novog*. U Hrvatskoj kao da je mnogo toga izmaklo kontroli. Nedostaje i edukacija i osvješćivanje u tom smislu.

Dozvolite mi na kraju da citiram neke odlomke razgovora Vittoria Messoria, s tada još kardinalom Josep-hom Ratzingerom, iz knjige *Razgovori o vjeri* (Verbum, Split, 2001.)

Kardinal Ratzinger:

»Liturgija nije šou, predstava za koju su potrebni genijalni redatelji i talentirani glumci. Liturgija ne živi od simpatičnih *iznenađenja*, od toga da

nekome *omili*, već od svečanog ponavljanja. Ne treba izražavati aktualnost i prolaznost, već otajstvo Svetoga. Mnogi su mislili i govorili da liturgija mora biti *učinjena* od cijele zajednice, da bi bila doista njezina. Takav pogled je doveo do mjerenja *uspjeha* terminima uspješne spektakularne zabave. Na taj način izgubila se liturgijska *vlastitost*, koja ne proizlazi iz onoga što mi činimo već iz činjenice da se ovdje događa nešto što mi zajedno ne možemo učiniti. U liturgiji djeluje sila, moć koju ni cijela Crkva ne može dati. Ono što se ovdje manifestira u potpunosti je Dru-gačije od onoga što po zajednici (koja, dakle, nije gospodarica nego sluškinja, puko sredstvo) dolazi do nas...

... revolt protiv onoga što se zvalo *stara rubristička ukočenost*, koja je bila optuživana da ukida *kreativnost* umiješao je i liturgiju u vrtlog *sam svoj majstor*, banalizirajući je, te je tako učinio sukladnom našoj osrednjoj mjeri... (...)

Koncil nas je ispravno podsjetio da liturgija označava i akciju te je zatražio da se vjernicima osigura aktivno sudjelovanje... Dakako... To je sveti koncept, koji je pak u post-koncilskim interpretacijama brzo doživio fatalno suženje. Dobiva se dojam da se *aktivno sudjeluje* samo ondje gdje je prisutna i vanjska, vidljiva aktivnost: govori, riječi, pjesme, homilije, čitanja, rukovanja... Ali zaboravilo se da Koncil u aktivno sudjelovanje ubraja i tišinu koja dopušta istinsko duboko sudjelovanje, osobno, usredotočujući se na unutarnje oslušivanje Gospodnje Riječi. Danas od ove tišine nije ostalo u određenim obredima ni traga...

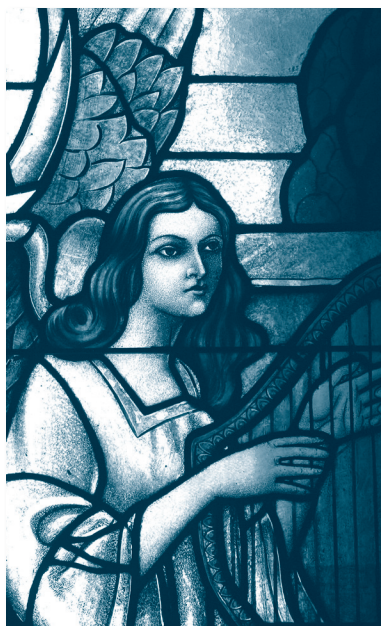
V. Messori: Ovdje se uklapa i razgovor s njim o svetoj glazbi. Onoj glazbi tradicionalnoj za katolički Zapad, a kojoj II. vatikanski sabor nije umanjio

slavu, potičući ne samo na njezin spas, već unapređivanje *s najvećom marljivošću* onog što naziva *blagom Crkve* te dakle i cijelog čovječanstva. Što se naprotiv dogodilo?

J. Ratzinger: Naprotiv, mnogi liturgičari ostavili su po strani to blago, proglašujući ga *dostupnim za manjinu*. Ostavili su ga po strani u ime toga da *svi u svakom trenutku mogu sve shvatiti* u post-koncilskoj liturgiji. Dakle, ne više *sveta glazba* – u krajnjem slučaju ostavljena za svečane prigode, u katedralama – već samo *glazba za upotrebu*, pjesmice, lagane melodije, tekuće stvari.« I ovdje kardinal želi naglasiti udaljšivanje i u teoriji i praksi od Koncila *po kojem je, nadasve, sama sveta glazba liturgija, a ne običan sporedni ures*. Prema njemu, bilo bi također lako pokazati kako se *napuštanje ljepote* pokazalo, što činjenice dokazuju, kao razlog *pastoralnog poraza*.

Kaže: »Postalo je shvatljivije strašno osiromašenje koje se događa tamo gdje se odbaci ljepota a prihvati se samo korisnost. Iskustvo je pokazalo da svodljivost na kategoriju *razumljivo za sve* nije doprinijela boljem shvaćanju, otvorenosti, već samo osiromašenju liturgije.« Jednostavna liturgija »ne znači da je jadna, jeftina. Postoji jednostavnost koja dolazi od banalnog, ali i ona koja proizlazi iz duhovnog, kulturnog, povijesnog bogatstva.« I ovdje je – nastavlja – na stranu stavljena velika glazba Crkve u ime *aktivnog sudjelovanja*. Ali to *sudjelovanje*, ne može li označavati poimanje duhom, osjetilima? Uistinu, nema li neke *aktivnosti* i u slušanju, naslućivanju, ganuću? Nije li umanjenje čovjeka, njegovo svodenje samo na usmeno izražavanje, a znamo da je sve ono što je u nama razumski svjesno i izbija na površinu samo vrh ledenoga brijega, s obzirom na našu podsvijest. Pitati se

ova pitanja ne znači suprotstaviti se tomu da pjeva cijeli narod, suprotstaviti se *glazbi za uporabu*. To naprotiv znači suprotstaviti se isključivosti (samo ova glazba) koja nije opravdana ni od Koncila a ni od pastoralnih potreba.«

Taj razgovor o svetoj glazbi – shvaćenoj kao simbol prisutnosti *besplatne* ljepote u Crkvi – osobito je na srcu Josepha Ratzingera, koji je tome posvetio potresne stranice. »Crkva koja se opredjeljuje samo za tekuću glazbu pada u nesposobnost i postaje sama nesposobna. Crkva mora biti i *grad slave*, mjesto na kojemu su skupljeni i Božjem uhu prineseni najdublji glasovi čovječanstva. Crkva se ne može zadovoljiti samo onim što je obično, što je u svakidašnjoj uporabi. Mora razbuditi glas svemira, dajući hvalu Stvoritelju i otkrivajući samom svemiru njegovu veličinu, čineći ga lijepim, naseljivim, čovječnim.«

Priznanje objektivnih poteškoća ne smeta mu (J. Ratzingeru) u strastvenoj obrani ne samo glazbe već i kršćanske umjetnosti u cjelini te njezine uloge kao objaviteljice istine. »Jedina,

prava apologija (obrana) kršćanstva temelji se na dva argumenta; *sveci* koje je Crkva proglasila, i *umjetnost*, koja je isključivala u njezinu naručju. Gospodin je shvatljiv u veličanstvu svetosti i u umjetnosti koja se razvija u vjerskoj zajednici, više nego u domišljatim izrekama koje je razvila apologetika kako bi rasvijetlila tamne strane kojima nažalost obiluju ljudski događaji u Crkvi. Ako Crkva treba nastaviti obraćati, dakle humanizirati svijet, kako se u svojoj liturgiji može odreći ljepote koja je na neraspjetiv način sjedinjena s ljubavlju, a ujedno i sa slavom uskrsnuća? Ne, kršćani se ne trebaju olako zadovoljiti, već od svoje Crkve trebaju stvarati dom lijepoga – dakle istinskog – bez koga svijet postaje prvi krug pakla.«

Komentira: »Teolog koji ne voli umjetnost, pjesništvo, glazbu, prirodu, može biti opasan. Sljepoća i gluhoća prema lijepom nisu nipošto sekundarne. To se nužno odražava i u njegovoj teologiji...

Prava potreba koja se danas osjeća ne teži za sekulariziranom liturgijom, već naprotiv za novim susretom sa Svetim preko kulta koji pomaže da se prepozna prisutnost Vječnosti. (...)

Ponavljam ovdje ono što sam već rekao; da *osjećaju vjere* katoličkog naroda mora biti priznata mogućnost produbljenja, donošenja na svjetlo, stoljeće po stoljeće, svih posljedica baštine koja mu je povjerena.« (Str. 117 – 125.)

Da zaključim. »Mogućnost produbljenja«? A što je to drugo nego mogućnost učvršćenja vertikale, kako ne bi ostala samo površina predviđena samo za dvodimenzionalna bića?

Pokušajmo postići da i glazba u Crkvi bude **drugačija od svakodnevne zvukovne zabave, da podsjeti na izgubljeni Elizij, koji opet treba steći i da dade krila za let prema njemu.**